Зацвярджаю

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

_______________Р.С. Сідарэнка

«18» снежня 2018 года

ТРЭЦІ ЭТАП XXXV РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІЯДЫ ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА» І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

10 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	**Усяго**
Балы											

Варыянт І

Заданне 1. У табліцы пададзены восем слоў, у кожным з якіх прапушчана адна з трох літар – ***е***, ***ё*** або ***я***. Вызначце гэтыя літары і запішыце іх у слупку справа насупраць адпаведных ім слоў.

Максімальная колькасць балаў – 4 (**0,5** бала – за кожны правільны адказ).

рады…вузел		*рады…хімія*	
сяб…любства		*рады…актыўнасць*	
галал…дзіца		*аўды…прадукцыя*	
л…даўборачны		*плац…жаатрымальнік*	

Заданне 2. У левым слупку табліцы прыведзены фрагменты шасці фразеалагізмаў. Дапоўніце кожны з іх прапушчаным кампанентам, кіруючыся змешчаным побач значэннем фразеалагізма. Запішыце гэты кампанент у патрэбнай граматычнай форме ў трэцім слупку адпаведнага радка. Прапушчаныя кампаненты ўсіх фразеалагізмаў па форме павінны быць суадноснымі з прыметнікамі, сярод якіх, паводле свайго першаснага значэння, па два якасныя, адносныя і прыналежныя.

Максімальная колькасць балаў – 6.

як … труба	*‘вельмі гучна, моцна (грымець, крычаць і пад.)’*	
за … свет	*‘вельмі далёка (накіроўвацца куды-н.)’*	
снегу … не дапросішся	*‘хто-н. страшэнна скупы’*	
гнуць у … рог	*‘строгасцю, уціскам прымушаць пакарыцца, падпарадкавацца’*	

… гняздо	*'прыстанішча, зборышча небяспечных, шкодных людзей'*	
станавіцца на … дарожку	*'пачынаць дзейнічаць ненадзейным, небяспечным спосабам'*	

Заданне 3. Перакладзіце тэкст на беларускую мову.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Вторую неделю весь воздух был насыщен дымом; где-то горела тайга. Солнце стояло большое, кровавое, как докрасна накаленный медный шар. Резкие тона и очертания в ландшафте сгладились, расстояние стало обманчивым, неверным: близкое стало далеким, далекое приблизилось вплотную. Воздух был неподвижен. Сквозь молочно-голубую дымку мутно голубело все кругом: лес, скалы, острова – все тускло, призрачно *(По В. Шишкову).*

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

____

Заданне 4. Устанавіце адпаведнасць паміж вытворнымі словамі і спосабамі іх утварэння. Адказ запішыце ў выглядзе спалучэння літар і лічбаў.

Максімальная колькасць балаў – 4 (**0,5** бала за кожны правільны адказ)

А. Звышнатуральны	**1.** Суфіксальны
Б. Бясстрашны	**2.** Прыставачны
В. Падказка	**3.** Прыставачна-суфіксальны

Г. Падкоп **Д.** Медкаледж **Е.** Маланаселены **Ж.** Вагонарамонтны **З.** Хто-небудзь	**4.** Складана-суфіксальны **5.** Бяссуфіксны (нульсуфіксальны) **6.** Постфіксальны **7.** Асноваскладанне **8.** Словаскладанне **9.** Абрэвіяцыя

ПРАВІЛЬНЫ АДКАЗ: ____

____

Заданне 5. Сярод часцін мовы даволі пашыраныя з'явы граматычнай аманіміі і мнагазначнасці, а таксама ўзаемапераходу. Гэта характэрна як для самастойных, так і для службовых часцін мовы, з чым нярэдка звязаны цяжкасці іх марфалагічнай і сінтаксічнай характарыстыкі.

Запішыце, якімі часцінамі мовы і членамі сказа з'яўляюцца выдзеленыя словы ў прыведзеных прыкладах?

Максімальная колькасць балаў – 4 (**0,25** бала за кожны правільны адказ)

1) **Хоць** лютуе люта люты – неба яснііцца вакол. 2) Я хачу **хоць** на хвіліну пабачыць тыя мясціны. 3. Слава палкім байцам, **хто** за волю Радзімы загінуў! 4) **Хто** збіраецца паехаць на экскурсію? 5) Граматычны лад мовы такі, **што** дазваляе выказаць любую думку. 6) Зацвіла каліна, **што** мы пасадзілі мінулай вясной. 7) Цяжка было ўявіць, **як** пройдзе гэтая трывожная ноч. 8) Ручай гэты, **як** і рэчка, выцякаў з вялікага лесу.

№ п/п	Часціна мовы	Член сказа
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		

Заданне 6. Запішыце тэкст, раскрываючы дужкі, устаўляючы прапушчаныя літары і расстаўляючы патрэбныя знакі прыпынку. У перадапошнім сказе вызначце колькасць сэнсава-граматычных частак.

Максімальная колькасць балаў – 5
(з іх **1** бал – за правільнае вызначэнне колькасці частак
у складаным сказе; за кожную памылку здымаецца **0,5** бала)

Малая радзіма гэта абсяг нашага дзяцінства гэта тое што могуць бачыць дз*(я,і)*цячыя вочы і што прагне *(у)* вабраць у сябе чыстая шчырая душа. Малая радзіма там дзе гэтая душа *(у)* першыню здзівілася ўзрадавалася і аж за*(й)*шлася ад шчасця і дзе *(у)* першыню засумавала або перажыла сваё першае ўзрушэ..е.

Ціхая вуліца ма*(т,ч)*чын агародчык які запрашае цягне да сябе каб пачаставаць самымі смачнымі в..сковымі ласункамі морквяю агуркамі бобам. Сад дзе вісне з яблын*(ь)*

цыбул..вымі пл..цёнкамі гал..ё з чырв..набокімі яблыкамі. За садам духмяны абшар поплав*(а,у)* да якога хоч..цца як у дзяцінстве *(на)* перагонкі пабегчы і бухнуцца там у аз..рыну якая бл..шчыць на сонцы *(у)* канцы сенажа*(ц)*ці. За рэчкаю с..седняя вёска і заходзіць за р..ку *(не,ня)* трэба гэта ўжо іншы забарон..*(н)*ны працяг.

Малая радзіма гэта тое што на ўсё жыццё адор*(ы)*вае нас крыламі на*(д,т)*хнен..я *(Паводле М. Капыловіча)*.

Заданне 7. Уважліва прачытайце, знайдзіце ў сказах памылкі. Запішыце выказванні ў адпаведнасці з нормамі сучаснай беларускай мовы. Назавіце прычыну парушэнняў.

Максімальная колькасць балаў – 7.

1) Ён збіраўся прыехаць да Новага года: к трыццатаму снежню. 2) На педагагічным савеце дырэктар ахарактарызаваў аб становішчы ў школе. 3) Ветэраны на шматлікіх прыкладах расказалі аб гераізме нашых воінаў у гады Вялікай Айчыннай вайны. 4. За апошні час мы рабілі нямала, каб падрыхтавацца да алімпіяды. 5. Усе былі здзіўлены самому факту парушэнняў арфаграфічных норм у перыядычным выданні. 6. Вершы са зборніка маладога паэта – гэта заклапочанасць сучасніка над пытаннямі нашага жыцця.

Заданне 8. Вызначце правільныя сцвярджэнні, іх нумары абвядзіце кружком.

Максімальная колькасць балаў – 4.

1. Рэалізм – мастацкі напрамак, які ў гісторыі літаратуры з'яўляецца пасля рамантызму; на першае месца вылучае тыповае як выражэнне заканамернага ў жыцці.

2. Асветніцтва – мастацкі напрамак у еўрапейскай літаратуры XVII – пачатку XIX ст., яго вызначалі высокая грамадзянскасць, строгае выкананне пэўных правіл (дзяленне жанраў на высокі і нізкія, інш.), арыентацыя на асветніцкія ідэалы Антычнасці.

3. Фарс – гумарыстычна перабольшаны спосаб карыкатурнага паказу дзеючых асоб.

4. Паэма-эпапея – жанр старажытнай літаратуры, які ў паэтычнай форме апавядае пра падзеі нацыянальнага, рэгіянальнага значэння, пра важныя гістарычныя падзеі, часам нават сусветнага маштабу.

5. Наступныя радкі Кастуся Кірэенкі напісаны трохстопным амфібрахіем:

Якія прыгожыя людзі
Насустрач мне ўсюды ўстаюць,
Якія прыгожыя людзі
Мне рукі свае падаюць.

6. Наступныя радкі Ніны Мацяш напісаны трохстопным анапестам:

Шукайма цэнзара ў сабе.
Ён там жыве, дрымучы, без галення.
Ён там сядзіць, як чорцік у трубе,
і ціха пазбаўляе вас сумлення.

7. Асананс – адзін з асноўных элементаў фонікі, заснаваны на паўторы падобных галосных гукаў: «Рана-раненька пчала / Пакідала вулей, / Заспявала-загула, / Каб усе пачулі».

8. Метафара – слова, якое ўказвае на пэўную прымету называемага прадмета.

Заданне 9. У прыведзенай табліцы знайдзіце ячэйкі (па гарызанталі), у якіх ёсць фактычныя памылкі. Ніжэй укажыце нумар гэтай ячэйкі і напішыце правільнае сцвярджэнне. У пустой ячэйцы пастаўце нумар малюнка (рымскімі лічбамі), які з'яўляецца ілюстрацыяй да адпаведнага твора.

Максімальная колькасць балаў – 6.

Назва твора	Аўтар	Жанравыя асаблівасці	Элементы характарыстыкі твора	Нумар малюнка
А. «Магіла льва»	1. Янка Купала	2. Рамантычная паэма	3. Твор напісаны на аснове сапраўдных падзей, якія адбыліся ў XIII ст. на беразе Дняпра.	
Б. «Пінская шляхта»	1. В. Дунін-Марцінкевіч	2. Трагедыя	3. У творы назіраецца відавочная сатырычная скіраванасць, высмейваецца абмежаванасць засцянковай шляхты.	
В. «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях»	1. Ян Баршчэўскі	2. Цыкл апавяданняў, аб'яднаных пэўнымі кампазіцыйнымі законамі	3. Зборнік быў напісаны на літоўскай мове. Аўтар імкнуўся пазнаёміць чытачоў з культурай простых людзей.	
Г. «Вечар»	1. Янка Купала	2. Меладрама	3. Мастацкі час твора скіраваны часцей у мінулае. Героі, для якіх настаў вечар жыцця, наноў пераасэнсоўваюць пражытае.	

I	II
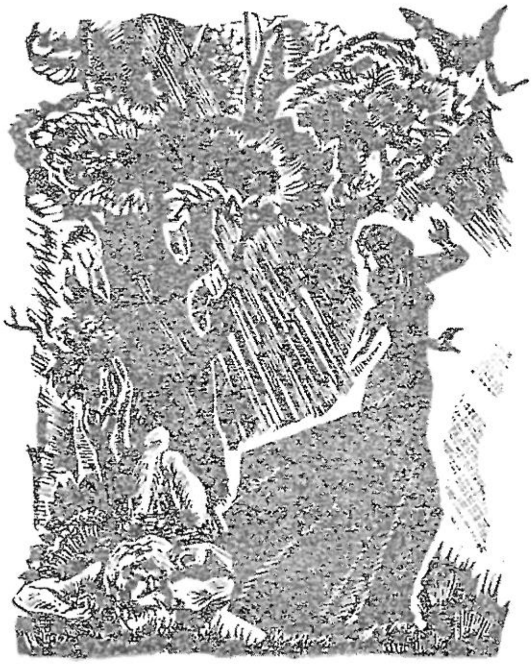	
Мастак А. Кашкурэвіч	Мастак В. Славук

III	IV
Сцэна са спектакля рэжысёра В. Раеўскага	Сцэна са спектакля рэжысёра М. Пінігіна

Няправільныя сцвярджэнні: ______________________________

____

____

А-☐ Правільнае сцвярджэнне: ______________________________

Б-☐ Правільнае сцвярджэнне: ______________________________

В-☐ Правільнае сцвярджэнне: ______________________________

Г-☐ Правільнае сцвярджэнне: ______________________________

Заданне 10. Аднавіце аўтарскі тэкст – выберыце з даведкі 5 слоў, ужытых у метафарычным значэнні, і ўпішыце іх у адпаведныя сказы. Пры неабходнасці змяняйце граматычныя формы слоў.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Вечарамі на зямлю ____________ шэрая ціш. Поле пахне аўсяным іржышчам і вялаю атаваю, а цесныя двары пры маўклівых хатах – коньмі і дзёгцем. Наша вуліца ____________ у цішы і ясным змроку. <...> Слаўна ____________ блізкая восень. Мякка ____________ зямлю празрыстая ноч. За дзве вярсты адсюль ____________ аеравай вастратою ад рэчкі, пажаўцелыя крушыны і каржакаватыя хвоі над ёю. Над паплавамі лазіць туман густым малаком...

Паводле Кузьмы Чорнага

Даведка: *цягнуць, гарэць, вучыцца, адчувацца, драмаць, абнімаць, лажыцца.*